

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

САФАР'ЯНС Євгеній Валерійович

УДК 94 [(477) : (436)] : 341.232 «1992/2018»

**УКРАЇНСЬКО-АВСТРІЙСЬКА СПІВПРАЦЯ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН (1992-2018)**

07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Мартинов Андрій Юрійович,
Інститут історії України НАН України,
провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Жалоба Ігор Володимирович,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри міжнародних відносин та
міжнародного права факультету права
та міжнародних відносин;

кандидат історичних наук, доцент
Папенко Наталія Степанівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри нової та новітньої історії
зарубіжних країн історичного факультету.

Захист відбудеться 27 вересня 2019 р. о 13:30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.235.01 Інституту історії України НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту історії України НАН України за адресою: 01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4.

Автореферат розіслано «27» серпня 2019 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, професор

 О. І. Гуржій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Завершення «холодної війни» відкрило нову сторінку європейської історії. Змінилося тлумачення австрійського нейтралітету, його внутрішньополітичних і зовнішньополітичних аспектів. Внаслідок здобуття незалежності України незворотними, як це здавалося до російської анексії Криму та «гібридної війни», уявлялися геополітичні зміни, які відбулися в Європі внаслідок розпаду СРСР. Змінився баланс сил, трансформувалася європейська система безпеки. Наукове осмислення цих процесів є важливим теоретичним і практичним завданням.

Ретельне дослідження українсько-австрійських відносин в умовах розвитку процесу європейської інтеграції становить безумовний інтерес. В теоретичній площині важливо визначити рівень дієвості австрійського нейтралітету та порівняти його з позаблоковим статусом в Україні. Цікавим є досвід Австрії в інтеграції до Європейського Союзу та відповідної трансформації політики австрійського нейтралітету.

Не менш актуальним дисертаційне дослідження є з огляду на практичне значення. Важливо з'ясувати умови та механізми формування позиції австрійської еліти та її ставлення до європейської політики України. Необхідно також врахувати зміни громадської думки в Австрійській Республіці та інших країнах ЄС впродовж останніх років, що були спричинені агресивними діями РФ в інформаційній, політичній та економічній сферах.

Дослідження співпраці України та Австрії упродовж 1992-2018 рр. є актуальним з огляду на недостатнє вивчення цієї теми українськими та зарубіжними істориками. Залучені нами до наукового обігу матеріали Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України дозволяють зруйнувати вже сформовані стереотипи та сприяють кращому розкриттю теми українсько-австрійських відносин.

Отже, передумовою подолання сучасної кризової ситуації може бути всебічна інтенсифікація різних сфер українсько-австрійського співробітництва як на суто міждержавному рівні, так і в міжнародних організаціях. Одним з важливих аспектів такого процесу є систематизація та аналіз інформації двосторонньої співпраці, що і зумовлює *актуальність роботи*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у рамках науково-дослідницької теми відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України «Україна в міжнародних відносинах: історичний досвід і трансформаційні процеси сучасності» №0117U000050. Тема дисертації затверджена Вченою Радою Інституту історії України НАН України 29 січня 2015 р. (Протокол №1).

Мета дисертаційного дослідження полягає у з'ясуванні особливостей розвитку українсько-австрійської співпраці в умовах європейської інтеграції з урахуванням тенденцій еволюції сучасної системи міжнародних відносин.

Заради реалізації цієї мети нами сформульовані наступні **завдання**:

- проаналізувати історіографію, визначити стан наукової розробки теми та її джерельне забезпечення;
- висвітлити особливості формування державної традиції Австрії та історичні передумови розвитку українсько-австрійських зв'язків;
- показати специфіку становлення австрійського нейтралітету та його адаптації до трансформації європейської системи міжнародних відносин;
- дослідити еволюцію дипломатичної діяльності Австрії як країни-члена Європейського Союзу;
- охарактеризувати зовнішню політику України та визначити її основні пріоритети у контексті українсько-австрійської співпраці;
- розкрити особливості українсько-австрійської взаємодії в умовах сучасних інтеграційних процесів у Європі;
- простежити процес формування договірно-правових засад українсько-австрійського співробітництва;
- виявити основні напрями політичних взаємин України та Австрійської Республіки;
- репрезентувати тенденції торговельно-економічних співпраці України та Австрії;
- встановити основні характеристики науково-освітнього та культурного українсько-австрійського співробітництва;

Об'єктом дослідження є співпраця України та Австрійської Республіки упродовж 1992-2018 рр.

Предметом наукової роботи є співробітництво між Україною та Австрією в політичній, економічній, культурній та гуманітарній сферах з урахуванням зміни параметрів європейської системи міжнародних відносин.

Хронологічні межі дослідження визначаються знаковими подіями в історії відносин України та Австрії. Нижньою хронологічною межею є встановлення українсько-австрійських дипломатичних відносин 24 січня 1992 року. Верхньою хронологічною межею є 4 вересня 2018 р., коли з офіційним державним візитом до України завітав канцлер Австрії Себастьян Курц. В окремих випадках з метою висвітлення історичного підґрунтя українсько-австрійських відносин автор виходить за межі вказаних хронологічних рамок.

Географічні межі дослідження охоплюють території України та Австрійської Республіки у кордонах, визначених Сен-Жерменською мирною угодою (1919) та Ялтинською конференцією (1945), Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР»(1954), підтверджених Гельсінськими угодами 1975 р., а також двосторонніми угодами. В окремих аспектах аналізу, коли мова йде про європейську інтеграцію, формально географічні межі дослідження розширюються на континентальну Європу.

Методологічною основою дисертації є принципи історизму, комплексності, структурності, наукової неупередженості, наукового

плюралізму. В процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи (аналізу і синтезу, індукції й дедукції, компаративістики) та спеціальні історичні методи (ретроспективний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний, джерелознавчої критики, класифікації й узагальнення здобутків історіографічного дискурсу). В процесі аналізу здобутків вітчизняної історіографії з теми застосовані проблемний та хронологічний методи. Використання цих методів дало можливість досягти поставленої мети та вирішити науково-дослідницькі завдання.

Наукова новизна роботи полягає у постановці та розробці актуальної теми, яка досі не була предметом спеціального вивчення у вітчизняній історичній науці. У дисертації:

вперше

- залучено до наукового обігу низку досі невідомих науковцям документів Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України, які стосуються українсько-австрійського співробітництва;
- всебічно та системно досліджено тенденції розвитку сучасної українсько-австрійської співпраці у контексті трансформації європейської системи міжнародних відносин;
- розкрито окремі аспекти дипломатичних переговорів напередодні офіційного визнання України Австрією, спростовано версію про заочну підтримку ідеї незалежності України австрійцями;
- показано взаємовпливи РФ та Австрійської Республіки в політичній та економічній сферах, а також їхній вплив на українсько-австрійську співпрацю в умовах кризи колективної системи безпеки 2014 р.;

уточнено

- роль історичних передумов українсько-австрійських відносин у процесі налагодження дипломатичних відносин між обома державами;
- тенденції торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва між Україною та Австрією, які потребують корективи з урахуванням Зони вільної торгівлі з ЄС;
- концепцію щодо неможливості використання українським суспільством та елітами досвіду австрійської політики нейтралітету, який зовсім не відповідає сучасним умовам існування України за умов російської «гібридної війни»;

набуло подальшого розвитку

- дослідження процесу формування нормативно-правової бази українсько-австрійських відносин у всіх сферах. Зазначено, що на уточнення та удосконалення заслуговують правові засади співпраці у політичній та економічній сферах;
- висвітлення специфіки розвитку українсько-австрійського науково-технічного і гуманітарного співробітництва, яке має асиметричні характеристики і потребує системного підходу;

Гіпотеза дослідження. Після завершення Першої світової війни Україна та Австрія мали різні вектори національного розвитку. До 1918 р. частина західних земель сучасної України перебувала у складі Австро-Угорської імперії. Російська пропаганда вбачала у розвитку українського національного руху «австрійсько-німецьку інтригу». Тому робоча гіпотеза дисертації ґрунтується на спробі з'ясувати причини того, що Австрія, ставши 1995 р. членом Євросоюзу, більше орієнтується на Росію та переважно скептично ставиться до європейських інтеграційних перспектив незалежної України. Попередньою нашою гіпотезою є розуміння залежності зовнішньополітичного курсу Австрії від її торговельно-економічних та інвестиційних інтересів. Росії, як правонаступниці СРСР, вдалося розвинути мережу свого впливу в Австрії, сформувавши переважно негативні стереотипи сприйняття України та українців. Важливо встановити, які прорахунки в політиці України щодо Австрії привели та такого стану справ та показати способи зміни такого становища на краще для України. Оскільки реалізація європейського вибору України залежить від її взаємодії з усіма країнами-членами ЄС, українсько-австрійська співпраця може бути прикладом для відносин України з середніми за розмірами країнами-членами ЄС, які скептично ставляться до її інтеграційних прагнень.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання її фактологічного матеріалу, висновків і міркувань у процесі викладання сучасної історії міжнародних відносин, історії українсько-австрійських відносин, спеціальних освітніх курсів, присвячених історії європейської інтеграції, історії зовнішньої політики Австрії, історії зовнішньої політики України, розвитку сучасної європейської системи міжнародних відносин. Матеріали дисертації можуть бути використані для розробки стратегії розвитку відносин України та Австрії, створення науково-довідкових видань, а також під час проведення тематичних екскурсій.

Апробація результатів дослідження. Основа та концептуальні засади дисертаційної роботи обговорювалися на засіданнях відділу історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України, а також представлені у публікаціях та виступах на конференціях. Основні результати дисертації викладено автором у формі доповідей на 1 «круглому столі» та 10 наукових конференціях: «круглий стіл» «Кримська (Ялтинська) конференція 1945 р.: історичні уроки та актуальні проблеми світового устрою» (Київ, 25 лютого 2015 р.), конференція «Дні науки історичного факультету» (Київ, 23 квітня 2015 р.), «XV Кирило-Мефодіївські читання» (Харків, 22-23 травня 2015 р.), «IV Міждисциплінарні гуманітарні читання» (Київ, 25 жовтня 2015 р.), «Асоціація Україна-ЄС: історичні та політико-правові аспекти» (Київ, 25 лютого 2016 р.), «Дні науки історичного факультету (до 150-річчя з дня народження М.С. Грушевського)» (Київ, 23 квітня 2016 р.), «XVII Кирило-Мефодіївські читання» (Харків, 11-12 травня 2017 р.), «Дні науки історичного факультету» (Київ, 11 травня 2017 р.), «Європа-Україна-Тернопільщина: міжнародні відносини, співпраця, безпека»

(Тернопіль, 19-20 травня 2017 р.), «Шевченківська весна – 2019: Історія» (Київ, 15 березня 2019 р.), «Дні науки – 2019: Історія» (Київ, 16-18 травня 2019р.).

Публікації. Зміст дисертації відображено у 18 публікаціях: з них 5 – у фахових виданнях, 3 – в міжнародних наукових виданнях, 10 – у нефахових виданнях та публікаціях апробаційного характеру (тези виступів на конференціях).

Перспективи подальшого вивчення теми пов'язані із пошуком нових архівних джерел та поглибленням аналізу окремих аспектів українсько-австрійського співробітництва.

Структура дисертації зумовлена науковими завданнями та метою дослідження. Дисертація складається зі змісту, вступу, основної частини (4 розділи та 14 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (налічує 575 позицій), додатків. Основний текст дисертації становить 198 сторінок та загальний обсяг – 280 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету й завдання наукового дослідження, визначено його об'єкт і предмет, окреслено хронологічні і географічні межі, розкрито наукову новизну, практичне та теоретичне значення дисертації, відображено апробацію роботи та публікацію основних результатів.

У **першому розділі «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні основи дослідження»** проаналізовано історіографію, висвітлено джерельну базу дисертаційного дослідження та його концептуально-методологічні засади.

У підрозділі 1.1. «Стан наукової розробки теми».

Систематизація наукової літератури та її критичний аналіз дали можливість з'ясувати стан розробки теми українсько-австрійської співпраці в умовах трансформації європейської системи міжнародних відносин 1992 – 2018 рр.

Сучасне українсько-австрійське співробітництво аналізується переважно в працях українських дослідників. Перший Посол України в Австрії Ю.В. Костенко в 1994 та 1996 рр. опублікував статті, присвячені першим рокам українсько-австрійської дипломатичної взаємодії.

Одними з перших цю тему також розглянули А. Кудряченко, Ф. Рудич, А. Шевчук під час двостороннього політологічного симпозиуму у листопаді 1995 р., за результатами якого у 1996 р. було опубліковано збірник доповідей «Порівняльний аналіз політичних структур Австрії та України». А. Кудряченко приділив увагу двостороннім політичним відносинам обох держав, а також можливості використання в Україні досвіду австрійського нейтралітету. Ф. Рудич провів аналіз політичних структур Австрійської Республіки та України. А. Шевчук присвятив статтю досвіду європейської інтеграції Австрії та можливості його використання Україною.

В 2002 р. В. Верхогляд захистила дисертацію за темою «Українсько-австрійське економічне співробітництво у 1991 – 2000 рр.». Це була перша комплексна робота, в якій авторка визначила дослідницькі завдання, підготувала цілісне дослідження двосторонньої економічної співпраці упродовж 1990-х рр., а також вперше здійснила систематизацію джерел та історіографії з обраної нами теми.

Торговельно-економічній співпраці Австрії та України також присвятили статті В. Химинець, В. Ціватий, В. Поліванов, О. Тарасюк.

В. Семенко провів комплексний аналіз двосторонніх політичних відносин у період з 1991 по 2012 рр., цьому ж часовому проміжку двостороннього співробітництва в політичній, торговельно-економічній та культурній сферах присвячена стаття Н. Папенко та О. Ліхачової. Сучасним двостороннім політичним відносинам також приділили увагу В. Верхогляд, В. Ціватий та Я. Сочка; науково-освітньому співробітництву – В. Демченко; туристичному партнерству – О. Самохвал. Імідж України в Австрії розглядається у дисертації Б. Сулима.

В 2017 р. вийшов друком I-й том енциклопедичного видання ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» під назвою «Країни світу та Україна», в якому один із розділів А. Кудряченко присвятив Австрії, зокрема сучасній українсько-австрійській політичній, торговельно-економічній, науково-освітній та культурно-гуманітарній співпраці.

Двосторонньому співробітництву обох держав присвячені статті двомовного збірника «Українсько-австрійські зустрічі» 2011 р. та статті в науковому збірнику «Австрія й Україна на історичних перехрестях», що вийшов друком в 2016 р. під редакцією І. Жалоби, О. Купчика та Л. Шпаковськи.

Зарубіжна історіографія сучасній українсько-австрійській співпраці приділила ще менше уваги. Політичні відносини Австрії та України побіжно згадують в статтях А. Брайт, Ф. Кемерон та Р. Агстнер. Торговельно-економічному співробітництву присвячені публікації К. Гесселя, Р. Талера, Г. Постля, Г. Кітцмюллера, А. Шімпа; соціальному партнерству – Г. Холоупека. Українсько-австрійська співпраця в науково-освітній та культурній сфері розглянута в статті М. Діппельрайтера.

Присутні наукові публікації безпосередньо присвячені темі українсько-австрійських відносин. З огляду на недостатню кількість праць з обраної теми, нами було залучено роботи, які присвячені історії Австрії та України, а також характеризують європейську систему міжнародних відносин.

Попередниками добре досліджена історія Австрії XIX – XX ст., відомі праці Г. Бенедікта, А. Тейлора, С. Вайди, Г. Рамплера, Е. Ганіша, Е. Цьольнера та К. Воцелки. Важливими для аналізу процесу формування австрійської ідентичності на поч. XX ст. є праці К. Реннера, О. Бауера та концепція «Сполучених Штатів Великої Австрії» А. Поповічі. Інтеграційні прагнення австрійців висвітлено в роботах теоретиків концепції «Серединної Європи»: Р. Скали, Р. Кандля, Л. Гартмана, Р. Краліка, Г. Фрідюнга та Ф. Науманна.

Процеси пошуку нової ідентичності Австрією в роки Першої республіки аналізує В. Дорнік. Дослідженням періоду відновлення Австрійської Республіки та становлення нейтралітету займалися такі австрійські та західні вчені: В. Бадер, С. Алард, В. Масний, А. Зуппан, Дж. Штурц, В. Мюллер, М. Раухенштайнер, М. Геллер, О. Кронін та А. Дейтон. Вони наголосили на важливості нейтралітету для розвитку австрійської ідентичності. Особливості еволюції австрійського нейтрального статусу після закінчення «холодної війни» досліджує Г. Бішоф, А. Зуппан, цей процес також аналізує в своїй публікації колишній міністр закордонних справ Австрії У. Пласнік. Приєднанню Австрії до ЄС та впливу цього процесу на трансформацію австрійської ідентичності присвячені праці Е. Брюкмюллера, Г. Вонаута. Сучасну історію Австрії та її перебування у складі ЄС досліджують Г. Хаузер, С. Рікман.

Історію Другої Австрійської Республіки досліджували радянські вчені Н. Агубаєв, С. Ворошилов, А. Єфремов, І. Жиряков, А. Ахтамзян. Їхню справу продовжують сучасні російські вчені. Австрійському нейтралітету присвячені публікації таких авторів: П. Щербініна, Л. Воробйової, Ю. Колосова, І. Максимичева, А. Кондакова, Є. Усенко, Є. Троєкурова, О. Головашиної, А. Степанова, В. Швейцера, В. Кружкова. Історію відновлення Австрійської Республіки та процес підписання Державного договору аналізують в роботах Б. Котов, А. Улякін, О. Горлова; історію Австрії 1970-80-х рр. – О. Михасюк, О. Єрмаков, С. Ільїна; сучасну історію Австрійської Республіки – О. Чарушина, О. Качалова, О. Максимова, А. Ватлін.

Українська історіографія також приділила увагу Австрії. Історію Австро-Угорщини, акцентуючи увагу на аналізі становища західноукраїнських земель у її складі, досліджують І. Жалоба, Є. Папенко, С. Попик, У. Уська, О. Кураєв, М. Кріль, В. Попов, В. Расевич, М. Никифорак, Р. Петрів. Роботи теоретиків «Серединної Європи» розглядає в статтях С. Троян. Побіжно історії Австрії присвятили увагу С. Віднянський, І. Матяш, Н. Кривець. Українсько-австрійські взаємини у період Української революції 1917-1921 рр. досліджують Й. Саєвич, Б. Малиновський, С. Пивовар, І. Дацків, П. Гай-Нижник, О. Купчик, І. Матяш, О. Думін; постать Вільгельма фон Габсбурга – Т. Осташко, Я. Файзулін, Ю. Терещенко; міжвоєнний період – Т. Сидорчук, О. Білас, Н. Папенко. Концепції «Пан'Європи» та постаті Р. Куденхова-Калергі присвятили книгу С. Віднянський та А. Мартинов. Феномен нейтралітету досліджують такі українські вчені: Н. Папенко, Є. Папенко, В. Вдовенко, В. Печиборщ, Д. Пугачова. Сучасну історію Австрії розглядають у своїх роботах А. Кудряченко, Н. Папенко, Є. Папенко, О. Ліхачева, В. Солошенко, Ф. Рудич, О. Сахаренко, В. Семенко, В. Ціватий, В. Химинець.

Для порівняльної характеристики обох держав необхідно проаналізувати роботи дослідників історії України. Найбільш зважено подано історію України досліджуваного періоду з використанням міждисциплінарного підходу в монументальній праці співробітників Інституту історії України НАН України «25 років Незалежності: нариси історії творення нації і держави» В. Смолія, Г. Боряка, В. Головка, С. Кульчицького та Л. Якубової. Популярними є роботи й

інших співробітників Інституту історії України: С. Віднянського, А. Мартинова, Г. Касьянова.

Професор Віденського університету А. Каппелер одним з перших почав займатися дослідженнями української історії та відійшов від російськоцентричного бачення історії Східної Європи, яке до нього було популярним в середовищі австрійських та німецьких дослідників. Відомі роботи з історії України: збірка статей «Україна. Сучасність та історія нової держави», книги «Маленька історія України», «Нерівні брати: українці та росіяни від середньовіччя до сучасності». У такому ж ключі продовжують досліджувати історію України й інші австрійці та німці: Г. Сімон, Г. Хаусманн, Т. Пентер, А. Венланд, К. Шльогель. У Австрії видається науковий міждисциплінарний журнал «Дунайський простір» (*Der Donaauraum Zeitschrift des Instituts für Donaauraum und Mitteleuropa*). В цьому журналі були присвячені Україні статті таких авторів: В. Біля, А. Горбач, А. Зуппана, О. Панчука, В. Євтуха, А. Колодного, М. Малека, А. Філіпенка, Х. Гребнера, О. Губера, Ю. Ділгера, Г. Гугенберга та Г. Гаузера. Окремі автори присвячують публікації Україні у фахових німецькомовних виданнях «*Osteuropa*» і «*Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*».

Розглянемо ключові праці, які належать до історіографії процесу трансформації європейської системи міжнародних відносин. Важливим для характеристики цього процесу є монографії «Демократія і глобалізація. Європа з 1989 року» німецького історика А. Віршінга та монографія «Новий порядок на старому континенті. Історія неоліберальної Європи» австрійця Ф. Тера. Процес ядерного роззброєння України аналізують у своїх роботах С. Галака, Т. Біляк, В. Стешенко, І. Лоссовський. Кризі колективної системи безпеки 2014 р. та «гібридній війні» присвячені праці В. Кравченка, Є. Магди, Т. Водотики, К. Більдта, П. Хавліка, М. Станчева, Т. Березовця.

Попри актуальність українсько-австрійської співпраці у вітчизняній та західній історіографії не було цілісної наукової роботи, яка була б присвячена даній темі. Різні аспекти секторальних сфер співпраці України та Австрії потребують систематизації та концептуалізації. Власне це є науковими завданнями нашого дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.2 «Джерельна база роботи» зазначено, що за походженням документів джерельну базу дисертації можна поділити на такі групи документів: нормативно-правові документи, службове дипломатичне листування, міждержавні українсько-австрійські угоди, міжнародно-правові документи, мемуари, періодичні видання та статистичні матеріали. Основу джерельної бази дисертаційного дослідження складають неопубліковані документи з фондів Галузевого державного архіву МЗС України, зокрема вперше в науковий обіг були залучені матеріали, що стосувалися сучасних українсько-австрійських відносин, зокрема, опрацьовано описи 4, 5, 6, 7 з Фонду 1 ГДА МЗС України. Автором використано документи, які характеризують сучасну історію процесу європейської інтеграції та регіональної політики безпеки, стосуються розвитку окремих напрямків

українсько-австрійського співробітництва. На жаль, Федеральний архівний закон Австрії, що діє з 1 січня 2000 р., обмежує доступ до документів впродовж 30-ти (а в окремих випадках впродовж 50-ти) років від дати створення. Саме тому джерельна база дисертації доповнена лише опублікованими документами з Австрійського державного архіву, зокрема світлинами з Цифрового архіву Австрії. В дисертації також використані матеріали зі збірників документів, світлини з архівів РГАСПИ та ЦАМО, опубліковані російським істориком Б. Котовим. Вказані джерела присвячені періоду утвердження Другої Австрійської республіки та часу оформлення австрійського нейтралітету. Автором використано 81 нормативно-правовий акт, які характеризують українсько-австрійські відносини, зокрема з них – 26 чинних двосторонніх угод, також залучено міжнародні документи – Будапештський меморандум, Статут ООН, які є основою колективної системи безпеки. Залучено інформацію з офіційних сайтів державних установ – Посольства Австрії в Україні, Федерального міністерства з питань Європи, інтеграції та зовнішньої політики Австрії, Посольства України в Австрії та Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. Одним з фундаментальних документів, який використовується у роботі, є Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Під час роботи над параграфом, в якому ми розглянули торговельно-економічні відносини Австрії та України, було використано матеріали WIR («World investment report» – «Світовий інвестиційний звіт»), який щорічно в електронній формі публікується на сайті Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), а також статистичну інформацію Національного банку Австрії, Федерального інституту статистики Австрії, Державної служби статистики України. Суб'єктивні моменти мемуарних оцінок еволюції європейської системи міжнародних відносин з'ясовані за спогадами українських, австрійських та радянських державних діячів: К. Вальдгайма, А. Зленка, Л. Кравчука, Л. Кучми, В. Ющенко, В. Горбуліна, Ю. Косенка, Р. Сергеева. Завдяки ним вдається прослідкувати за динамікою політичного життя Австрійської Республіки та України, а також визначити характер співробітництва між обома державами.

В якості джерел використані друковані українські та австрійські періодичні видання: «Die Presse», «Голос України», «Урядовий кур'єр», «День», «Сільські вісті». Залучено нами також ресурси з мережі Інтернет.

Саме ці матеріали дозволили використати поточну актуальну інформацію, яка стосується українсько-австрійських відносин, дізнатися більше про особливості австрійської зовнішньої та внутрішньої політики, а також визначити основні етапи трансформації європейської системи міжнародних відносин.

У підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні засади» зазначено, що фундаментальною основою роботи стало поєднання трьох важливих принципів – спроба дотримання наукової об'єктивності, проведення дослідження на засадах історизму та системний підхід у процесі опрацювання наявних матеріалів. Об'єктивність проявляється у можливості сприймати щось без

упереджень, подавати об'єкт у такому вигляді, у якому він існує незалежно від волі суб'єкта. Наукова об'єктивність означає здатність аналізувати інформацію та встановлювати ступінь її тенденційності незалежно від власної точки зору. Залучення широкої джерельної бази та попереднє опрацювання історіографії дозволяють розглядати обрану тему з меншим ступенем спотворень і досягати більшого рівня об'єктивності. Проте завжди варто пам'ятати про поступову зміну історичної об'єктивності, тобто принцип історизму: думки, які вважались об'єктивними в одну епоху, можуть виявитись суб'єктивними в інший час. Ця відносність пов'язана з неможливістю досягнути абсолютної об'єктивності. Дотримання принципу історизму передбачає врахування специфіки кожної окремої епохи, ментальності людей, особливостей життя в залежності від географічного розташування та кліматичних умов, визначення економічних можливостей та технологічного рівня розвитку. Оскільки в даній дисертації досліджуються події, що близькі до сучасності, то досліджувана епоха має ціннісну специфіку, яка близька до теперішньої. Проте варто врахувати відмінності українського і австрійського політикуму та суспільств, оскільки вони розвивались у близьких, але відмінних історичних контекстах.

Системність передбачає дослідження об'єкта як цілісної множини елементів. Такий підхід вимагає прогнозування можливих наслідків дослідження. Ще на початку дослідження здійснюється огляд наявних джерел, здійснюється їхній аналіз і створюється попередній план дисертації. Комплексний підхід передбачає єдність цілей, завдань та змісту дослідження, вони мають бути взаємопов'язані. Саме тому у процесі опрацювання наявних джерел та історіографії було вирішено, що для досконалого дослідження та характеристики австрійського державного устрою, зокрема, нейтрального статусу, необхідно розглянути та охарактеризувати політичні процеси, які відбувались у світі та самій Австрії напередодні прийняття Державного договору 1955 року. Увага була приділена процесу розвитку нейтралітету в 1960-70-х рр. та його модернізації на початку 1990-х рр. Окрім цього була надана коротка характеристика історичним передумовам формування українсько-австрійських зв'язків. Автором проведено короткий порівняльний аналіз історії розвитку обох країн впродовж останньої тисячі років. В процесі дослідження було визначено ціннісні характеристики, які лягли в основу ідентичностей української та австрійської націй.

У другому розділі «Історичні передумови й особливості розвитку українсько-австрійської співпраці» увагу приділено з'ясуванню історичних особливостей українського та австрійського досвіду ствердження у європейській системі міжнародних відносин.

У підрозділі 2.1 «Еволюція державно-політичної традиції Австрії та формування українсько-австрійських зв'язків» автор зазначив, що українсько-австрійські відносини мають глибоке історичне коріння. Політичні династичні зв'язки сягають часів Галицько-Волинського князівства. Впродовж 1772-1918 рр. частина західноукраїнських земель входила до складу Австро-Угорської імперії. Але Відень до 1918 р. так і не наважився створити у складі

імперії українську адміністративно-територіальну одиницю. У 1918 р. мінімальні шанси на реалізацію мав проект проголошення Вільгельма фон Габсбурга (Василя Вишиваного) монархом України. У цьому не була зацікавлена кайзерівська Німеччина. В період між Першою і Другою світовими війнами суперечливим було ставлення до ОУН. Після Другої світової війни нейтральна Австрія розвивала торговельно-економічне співробітництво з СРСР. Нейтральна зовнішня політика дала можливість Австрії у 1955-1994 рр. виконувати роль мосту між Заходом і Сходом, отримуючи економічні й політичні переваги.

У підрозділі 2.2 «Становлення австрійського нейтралітету та його адаптація до трансформації європейської системи міжнародних відносин» наголошено на тому, що геополітичні зміни, які відбулись в Європі у 1989-1991 рр., стимулювали процес адаптації нейтралітету Австрії до нових реалій. Основним чинником, який заважав Австрії повністю долучитись до європейських інтеграційних процесів, був її нейтралітет. Але саме набуття нейтрального статусу стало вирішальним чинником для надання Австрії незалежності «великими державами». Найбільше значення в австрійській історії відіграли руйнація соціалістичного табору та трансформація нейтралітету, що дозволило Австрійській Республіці приєднатись до Європейського Союзу. Після вступу до ЄС зовнішня політика Австрії отримала додаткові важелі впливу, зберігши кращі традиції нейтралітету, які ґрунтуються на позитивній репутації Австрії. Нейтральний статус дає можливість Австрії ефективно гармонізувати свою внутрішню і зовнішню політику. Але нейтралітет як результат конкретно-історичного розвитку не є універсальною моделлю вирішення міжнародних проблем.

У підрозділі 2.3 «Зовнішньополітичний курс Австрії після приєднання до Європейського Союзу (1995-2018 рр.)» йде мова про те, що Австрія у 2000 р. пережила конфлікт з ЄС, обумовлений входженням до правлячої коаліції АПС (Австрійської партії свободи). Під впливом світової економічної кризи 2008 р., напливу на ЄС біженців із мусульманських країн у 2015 р. в Австрії посилювались «евроскептичні» настрої. Внаслідок цього змінюється ставлення Австрії до кількісних і якісних змін на краще й європейської інтеграції. Австрія у 2004, 2007 і 2013 рр. вітала розширення ЄС як збільшення спільного ринку і як елемент страхівки від реалізації проекту «Сполучених Штатів Європи». Але Австрія з пересторогою ставиться до переговорів про вступ Туреччини до ЄС, де-факто вважає Україну «сусідкою ЄС» у форматі Угоди про асоціацію. Гіпотетичний вступ до ЄС критично важливих для безпеки Австрії країн Західних Балкан (Македонії, Чорногорії, Сербії, Албанії, Боснії та Косово) Відень ставить у залежність від виконання ними угод про асоціацію та остаточного врегулювання територіальних суперечок на Балканах. Інтеграція до ЄС Балканських країн, з точки зору австрійських національних інтересів, є важливішим питанням, аніж вступ до ЄС Туреччини або України. Ці розрахунки впливають на позицію Австрії щодо України та її європейських інтеграційних амбіцій.

У підрозділі 2.4. «Розвиток основних засад зовнішньої політики України у контексті європейської інтеграції» зазначив, що Україна здобула незалежність в мирний спосіб: у результаті еволюційних, а не революційних процесів. Громадяни новопосталої України були колишніми громадянами тоталітарного суспільства СРСР, а еліта – переважно складовою радянської партійної еліти. Орієнтована на ВПК структура виробничої бази та неефективна логістика економіки СРСР. Економіка України була невід’ємною частиною планової економіки (з командно-адміністративною системою управління) Радянського Союзу. Підприємства СРСР були об’єднані у великі державні монополії, які у процесі приватизації досить легко перетворювались на великі приватні монополії. Велика армія та наявність ядерної зброї. Ці чинники можна вважати перевагою до того моменту, поки не виникає питання їх утримання. Екстенсивна система господарювання в СРСР призвела до Чорнобильської трагедії та інших екологічних катастроф, наслідки яких мусила ліквідувати нова влада України в умовах економічної кризи. Тільки після Революції Гідності незворотнім став зовнішньополітичний курс України, орієнтований на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

У розділі III «Австрія та Україна в епоху трансформації постбіполярної системи міжнародних відносин» показано вплив змін європейської системи міжнародних відносин після 1991 р. на визначення пріоритетів зовнішньої політики Австрії та України.

У підрозділі 3.1. «Українсько-австрійська співпраця у контексті європейської інтеграції» автор наголосив, що набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС збіглося в часі з ініційованою Росією «гібридною війною» проти України. Імплементация положень зазначеної Угоди була ускладнена анексією Криму, війною на Донбасі, втратою значного економічного потенціалу. Зважаючи на ці обставини, Австрія зацікавлена у недопущенні «балканізації» Східної Європи, але розглядає «запобіжником» цього гіпотетичного негативного сценарію розвитку подій врахування інтересів безпеки Росії. Тому формування правдивого сприйняття реальності «гібридної війни» австрійською громадськістю та елітами є важливим завданням для української дипломатії.

У підрозділі 3.2. «Взаємодія України з міжнародними та регіональними організаціями у Відні (ООН, НБСЄ/ОБСЄ, ПАРЄ, ЦЄІ)» автор вказує, що Відень залишається однією з дипломатичних столиць не лише Європи, а й світу. У контексті європейської інтеграції України велике значення має взаємодія із загальноєвропейською безпековою організацією ОБСЄ та регіональною організацією ЦЄІ. Адже разом із ЄС ці організації складають структуру сучасної європейської системи міжнародних відносин. Головуючи в ОБСЄ 2017 р., Австрія підтримала ідею введення миротворчого контингенту ООН на Донбас. Російська агресія проти України 2014 р. мінімізувала можливості набуття Україною повноцінного нейтрального статусу за австрійським зразком. Але консенсусу «великих держав» щодо цього немає. Під час головування в 2014 р. Австрії в Центральноєвропейській ініціативі

Україна приєдналася до Дунайської стратегії ЄС. Взаємодія України з цими структурами стала важливою складовою євроінтеграції.

Виконання положень стратегії реалізації Угоди про асоціацію (2014 р.) з ЄС пов'язане з інтенсифікацією двосторонньої взаємодії України з країнами-членами ЄС, включно з Австрією. Інтенсифікація співпраці України з Австрією набула особливого значення після 2014 р. в умовах російської агресії. В інтересах України домогтися того, аби Австрія не була мимовільним «адвокатом» Росії в Європі. Але це має відповідати інтересам не лише України, а й самої Австрії.

У підрозділі 3.3. Російський чинник у процесі українсько-австрійського політичного діалогу зазначив, що сильні позиції проросійського лобі у Австрії вдалося закликати до солідарності з ЄС лише шляхом активного втручання Німеччини, яка є найважливішим австрійським торговельним партнером. Нині Австрія зберігає єдність Європейського Союзу та підтримує санкції проти Росії. Анексія Росією Криму змінює не лише регіональне, а загальноєвропейське співвідношення сил. Це ставить австрійську політику щодо України перед класичною дилемою: віддавати пріоритет інтересам, або цінностям. Цинічне слідування за інтересами з одночасним нехтуванням цінностей може дати тактичні переваги, але веде до неминучої стратегічної поразки. Оскільки ЄС, США, НАТО розуміють важливість зупинення путінської Росії у її реваншистських прагненнях, Австрія як європейська країна середніх розмірів і впливу на міжнародній арені вимушена погоджувати свій курс із загальним курсом Заходу щодо Росії.

У четвертому розділі «Розвиток українсько-австрійської співпраці» здійснено конкретно-історичний аналіз співробітництва України та Австрії по окремим секторам двосторонніх відносин.

У підрозділі 4.1. «Формування договірно-правової бази відносин України з Австрійською Республікою» висвітлено договірно-правові засади українсько-австрійських відносин. Це дає підстави вважати, що нормативно-правова основа співпраці України та Австрії загалом забезпечує розвиток двосторонніх відносин за важливими напрямками політичної, економічної та культурної взаємодії. Водночас існує потреба регулярного моніторингу виконання угод для своєчасних коректив та доповнення існуючої договірно-правової бази українсько-австрійських відносин. Наприкінці 2018 р. МЗС України нараховував 81 документ, який стосується нормативно-правового регулювання українсько-австрійського співробітництва у різних сферах.

У підрозділі 4.2. «Розвиток політичних взаємин» зазначено, що українсько-австрійське політичне співробітництво ґрунтується на зв'язках виконавчої, законодавчої влади обох держав, а також на контактах між політичними партіями різної ідеологічної орієнтації. Українсько-австрійські міжпарламентські контакти дають можливість визначати коло питань, які вимагають законодавчого врегулювання аби сприяти розвитку двостороннього співробітництва. Виконавча влада як центральна, так і органів місцевого самоврядування, залишається ключовим суб'єктом українсько-австрійської

політичної співпраці. Зв'язки між ідеологічно близькими українськими та австрійськими політичними партіями залежать передусім від темпу розвитку партійної політичної культури в Україні. У сфері політичної співпраці України та Австрії недостатньо використано можливості співпраці на рівні місцевого самоврядування.

У підрозділі 4.3. «Торговельно-економічна співпраця» автор звернув увагу на те, що фундаментом двосторонньої співпраці залишаються торговельно-економічні відносини. Вони залежать як від світової економічної кон'юнктури, зокрема світових фінансових криз 1998 та 2008 рр., так і від взаємної українсько-австрійської зацікавленості в торгівлі. Наприкінці ХХ ст. між Україною та Австрією поступово зростає товарообіг, збільшувалися і обсяги австрійських інвестицій в Україні, ця тенденція продовжилася в новому тисячолітті. З 2008 р. торговельно-економічна співпраця стає менш інтенсивною, а з 2013 р. спостерігається відтік австрійських інвестицій з України. Після 2014 р. розвиток двостороннього співробітництва ускладнено російсько-українською війною та внутрішніми економічними проблемами України.

У підрозділі 4.4. «Науково-освітня та культурна взаємодія» наголошено на тому, що з часу набуття Україною незалежності процес співробітництва між державами розвивався доволі повільно. Українська сторона проявила слабкий інтерес до можливого поглиблення культурних зв'язків з Австрією, незначні контакти були налагоджені, в першу чергу, в науково-освітній сфері. Не було достатньої зацікавленості Україною і з австрійського боку, за винятком західноукраїнських земель – Галичини та Буковини – які в минулому входили до складу Австро-Угорської монархії. Проте під впливом подій Революції Гідності в Австрії почав зростати інтерес до української культури. Співробітництво між Україною та Австрійською Республікою в контексті глобалізації освіти, науки та культури впродовж останнього часу стало можливим саме завдяки зацікавленості обох сторін. Необхідним чинником для успішної співпраці є наявність взаємного інтересу до національних культур з боку громадян обох країн, а також готовність урядів забезпечити підтримку такого інтересу. Це знайшло своє відображення в роботі багатьох неурядових організацій та реалізації громадських ініціатив. Науково-освітня співпраця і взаємодія в сфері культури залишаються важливою формою безпосередніх зв'язків громадян України і Австрії. На подальшу розбудову заслуговує культурно-інституційна присутність України в Австрії, адже без цього кількісна характеристика зв'язків не може перейти у нову якість презентації позитивного іміджу України в Австрії.

У Висновках узагальнено і систематизовано результати проведеного дослідження та сформульовані основні положення, які виносяться на захист:

1. Автором проаналізовано історіографію, визначено стан наукової розробки теми та її джерельне забезпечення. Аналіз засвідчив, що відсутні комплексні дослідження з теми, мало публікацій присвячено саме тематиці українсько-австрійської співпраці на сучасному етапі, зокрема, в політичній,

економічній та культурно-гуманітарній сферах. Переважно це праці вітчизняних авторів. Переважна більшість праць зарубіжних та вітчизняних дослідників охоплює питання трансформації австрійського нейтралітету від часів його формування, приєднання Австрії до ЄС та кризи європейської системи міжнародних відносин під впливом російської агресії проти України. Джерельна база дисертації є достатньою та різноплановою. Автором виявлено неопубліковані документи у фондах Галузевого державного архіву МЗС України: тексти дипломатичного листування МЗС України та Посольства України в Австрії, політичні записки, тексти угод. Подібні документи дозволяють дослідити політичну специфіку українсько-австрійського співробітництва. Як джерела ми використали збірники опублікованих документів, паперову та електронну періодику. Мемуари українських та австрійських державних діячів також були використані як джерела, проте варто пам'ятати про суб'єктивні моменти подібних оцінок.

2. Висвітлено особливості формування державної традиції Австрії та історичні передумови розвитку українсько-австрійських зв'язків. Фундамент українсько-австрійської співпраці був закладений ще в часи налагодження династичних зв'язків Галицько-Волинського князівства з Австрійським герцогством. З 1772 по 1918 р. західноукраїнські землі входили до складу Австрійської (з 1867 р. Австро-Угорської) імперії. Проте австрійська влада толерантно ставилася до підвладних їй народів ніж Російська імперія, можливо саме тому на території Австро-Угорщини українська (рутенська) громада мала більше можливостей для розвитку власної мови та культури. Офіційний Відень впродовж Першої світової війни намагався, але до 1918 р. так і не наважився, створити у складі імперії українську територіальну автономію. У 1918 р., коли австрійські й німецькі війська зайняли території союзної для них України, шанси на реалізацію мав проект проголошення Вільгельма фон Габсбурга (Василя Вишиваного) монархом України. Проте в цьому не була зацікавлена кайзерівська Німеччина, яка підтримала кандидатуру Павла Скоропадського. В період після завершення Першої світової війни досить суперечливим було ставлення офіційної австрійської влади до українського національно-визвольного руху, зокрема, до ОУН. Після завершення Другої світової війни Друга Австрійська республіка доклала зусиль до розвитку торговельно-економічного співробітництва з СРСР.

3. Показано специфіку становлення австрійського нейтралітету та його адаптації до трансформації європейської системи міжнародних відносин. Формування австрійського нейтралітету обумовлювалося конкретними умовами першого десятиліття «холодної війни». Фактично нейтралітет Австрії став символом спроможності колишніх союзників за антигітлерівською коаліцією знаходити компроміс. Нейтральний статус відкрив перед Австрією широкі можливості для співпраці як із Заходом, так і зі Сходом. Історичним випробуванням для австрійського нейтралітету став крах наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років СРСР, РЕВ, ОВД, а також війна на території Югославії. Внаслідок цього Австрія фактично перейшла від повного до вибіркового

нейтралітету. Проявом політики «вибіркового нейтралітету» стала нова європейська політика Австрійської Республіки, що є можливим завдяки суспільному консенсусу в умовах парламентської форми правління. Нове сприйняття політичним керівництвом Австрії європейських інтеграційних структур була спричинене й іншими чинниками: еволюцією характеру зовнішньоекономічних зв'язків та кореляційною залежністю від цих процесів зовнішньополітичних позицій австрійських партій (АНП, СДПА, АПС). Наприклад, найважливішою ланкою європейської політики Австрії СДПА тривалий час вважала статус постійного нейтралітету, але під впливом еволюційних процесів у Європі та внутрішньопартійних трансформацій СДПА поступово лібералізувала свою позицію з цього питання, що стало передумовою для вступу Австрії до ЄС. АНП, у свою чергу, підтримала поглиблення процесів європейської інтеграції Австрії. Процес адаптації австрійського нейтралітету до трансформації європейської системи міжнародних відносин відбувався одночасно з підготовкою до вступу Австрії в Європейський Союз.

4. Досліджено еволюцію дипломатичної діяльності Австрії як країни-члена Європейського Союзу. Після вступу Австрії до ЄС, окрім потужних національних збройних сил, вагомим чинником підтримки австрійського нейтралітету є кооперація австрійського військово-оборонного комплексу із іншими європейськими виробниками. Друга половина 1990-х років стала часом суттєвого впливу процесу європейської інтеграції не тільки на зовнішню, а й на внутрішню політику Австрії. Нової якості набув національний суверенітет, особливо під впливом приєднання Австрії до Монетарного союзу (введення спільної європейської грошової одиниці – євро), а також внаслідок збільшення кількості емігрантів. На початку 2000-х років ці чинники обумовлювали посилення політичних позицій Австрійської партії свободи (АПС) Й. Гайдера, що стало віддзеркаленням європейських скептичних настроїв у суспільстві. За цих обставин послідовність європейської інтеграційної політики забезпечувала коаліція «Австрійської народної партії» та «Соціал-демократичної партії Австрії». Вступ 1 травня 2004 року десяти нових держав-членів до ЄС відсунув східний кордон Євросоюзу від національного кордону Австрійської Республіки. Але це тільки посилювало виклики безпеці Австрії внаслідок перетворення балканських країн на транзитний шлях для нелегальних мігрантів. Внаслідок кризи з мігрантами влітку 2015 року Австрія вступила у складні переговори з ЄС щодо «національних квот» розміщення нелегалів, що мало стати практичним символом демонстрації європейської солідарності. Не менш вагомим чинником європейської політики Австрії стала стабілізація зони євро, кредитна допомога Греції, проведення активної політики на Балканах та у Східній Європі.

5. Охарактеризовано зовнішню політику України та визначено її основні пріоритети у контексті українсько-австрійської співпраці. Суттєве значення для реалізації зовнішньої політики України мають такі напрями: налагодження відносин з РФ, реалізація інтеграції в ЄС, створення нової колективної системи

безпеки, співробітництво з міжнародними організаціями. Взаємини України з Російської Федерацією впродовж трьох десятиліть визначають такі чинники: поширений постколоніальний синдром в Україні та імперський характер зовнішньої політики РФ, трансформаційні процеси в економічній сфері та розрив економічних зв'язків з колишньою метрополією, формування ФПГ, ядерне роззброєння України. Останній чинник вплинув на покращення відносин з ЄС, США, МАГАТЕ, а також на підписання Будапештського меморандуму, документу, що гарантував безпеку України. Співпраця стосувалась виконання міжнародних зобов'язань України щодо відмови від ядерної зброї колишнього СРСР. Австрійська дипломатія підтримувала Україну в цих намірах. Україна визначилася зі стратегічною необхідністю приєднання до ЄС, проте впродовж тривалого періоду часу зволікала з приєднанням до НАТО. Упродовж 2010-2014 рр. Україна дотримувалася позаблокового статусу, але криза колективної системи безпеки 2014 р. продемонструвала нам, що нейтральний статус не є універсальним інструментом вирішення проблем, особливо за умов російської «гібридної війни» проти України. Україна стала країною-членом ЦЄІ у червні 1996 року за підтримки Австрії поєднується взаємодія ЦЄІ із Радою держав Балтійського моря, Організацією Чорноморського економічного співробітництва, Південно-Східною ініціативою європейського співробітництва. У травні 2009 року Австрія підтримала ідею «Східного партнерства ЄС» з Україною, Молдовою та Білоруссю.

6. Розкрито особливості українсько-австрійської взаємодії в умовах сучасних інтеграційних процесів у Європі. Зважаючи на латентну тривалу нестабільність на Балканах, Австрія зацікавлена у стабільності країн Східної Європи. Після вступу в ЄС Австрія збиралася продовжити виконання ролі «мосту» між Заходом і Сходом. Інтенсивними були зв'язки Австрії з РФ. «Австрійська народна партія» та «Соціал-демократична партія Австрії», які впродовж 1990-х років змінювали одна одну на чолі урядів, а у 2000-х роках створювали «великі коаліції» досягли міжпартійного консенсусу щодо важливості стабільних політичних відносин з Україною. Український напрям австрійської зовнішньої політики після вступу Австрії у 1995 році до ЄС було доповнено східноєвропейською політикою Євросоюзу. Вплив Австрії на формування та реалізацію політики ЄС щодо України залишається значним. Тому системний розвиток співпраці з Австрією залишається пріоритетом у реалізації європейської інтеграційної стратегії України. Зважаючи на жорстку позицію ФРН щодо неприйнятності участі РФ як «третьої зацікавленої сторони» у переговорах України з ЄС, австрійська дипломатія не наполягала на цій ідеї. ЄС змогли запобігти активній збройній фазі російської «гібридної війни» проти України. Анексією Криму у березні 2014 року РФ не лише порушила власні договірні зобов'язання щодо України (Договір 1997 року, Будапештський меморандум 1994 року), а й зруйнувала баланс сил, на якому після 1991 року трималася європейська система безпеки. Австрія не могла нехтувати фактом відторгнення після «референдумів» 11 травня 2014 року ОРДЛО від України. Неприйнятним був варіант поділу України за

«Югославським сценарієм». У 2014-2018 роках Росія безуспішно намагалася порушити єдність країн ЄС у питанні економічних санкцій. Але Австрія у цьому процесі остаточно не стала «слабкою ланкою ЄС».

7. Автором простежено за процесом формування договірно-правових засад українсько-австрійських відносин, що відбувався на початку 1990-х років під впливом логіки розвитку відносин між Україною та Австрійською Республікою з урахуванням європейських інтеграційних прагнень обох держав. Звичайно впливають на процес формування договірно-правових засад динаміка торговельно-економічної співпраці, клімат двосторонніх політичних відносин та потреби міжкультурних зв'язків. Подальший розвиток договірно-правових засад українсько-австрійських відносин обумовлювався імплементацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

8. Виявлено основні напрями політичних взаємин України та Австрійської Республіки. Загалом можна зазначити, що попри певні неоднозначні моменти у відносинах між Україною та Австрією, обидві держави мають досить плідну та взаємовигідну співпрацю. Попри той факт, що частина австрійських бізнесменів та політиків під впливом інерційного мислення продовжували сприймати Україну у перші роки незалежності як російську колонію, на даний час ситуація кардинально змінилася. В політичній сфері Австрія усіяко підтримує відновлення територіальної цілісності України та дотримується режиму санкцій проти Росії. Визначальне значення для східноєвропейської політики Австрії має Україна. Цьому сприяють не лише історичні традиції австрійсько-українських відносин, а й значення незалежності України як гарантії непорушності геополітичних змін у Європі, які відбулися після розпаду СРСР. Особливо після вступу Австрії до ЄС її двосторонні відносини з Україною стають логічним продовженням східноєвропейської політики ЄС. Але Відень також принципово ставиться до захисту та реалізації своїх національних інтересів у двосторонніх відносинах з Україною та намагається зберегти «особливі» австрійсько-російські відносини. Багато потрібно зробити для того, аби українсько-австрійські відносини повною мірою відповідали динамічним змінам в Європі та у світі. Зокрема, на детальну розробку заслуговує «дорожня карта» розвитку усіх напрямків українсько-австрійської співпраці на короткострокову та середньострокову перспективу.

9. Репрезентовано тенденції торговельно-економічних співпраці України та Австрії, які історично були важливими торговельними партнерами. Фактично до стабілізації української національної економіки після введення у грошовий обіг гривні (вересень 1996 року) одних нормативно-правових передумов та мотивації обох держав було недостатньо для інтенсивного розвитку торговельно-економічного співробітництва. Після 1995 року коли Австрія стала членом ЄС, значення двосторонньої торговельно-економічної співпраці було підсилено європейським інтеграційним чинником. Позитивну роль у цьому процесі відіграють прямі зв'язки між федеральними землями Австрії та областями України. Ключовими напрямками економічної співпраці є банківський сектор, підтримка малого і середнього бізнесу в Україні,

економічної бази середнього класу, що є фундаментом демократичного суспільства. Вагоме значення для української економіки має взаємодія з Австрією у постіндустріальних секторах торгівлі послугами та туризму. У торгівлі з Австрією Україна має від'ємне сальдо, а структура експорту України в Австрію є переважно сировинною. Тоді як в австрійському експорті до України домінують товари з доданою вартістю. Українські олігархи використовують австрійську економічну систему для розвитку свого бізнесу, на жаль, не завжди відповідно до українських національних інтересів. Досвід торговельно-економічної співпраці України та Австрії важливий для імплементації норм Угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

10. Встановлено основні характеристики науково-освітнього та культурного українсько-австрійського співробітництва. Крім конкретики політичних та економічних аспектів співпраці, важливе значення для формування іміджу України мають науково-освітні та культурні відносини. Після вступу 1995 року Австрії до ЄС гуманітарний сектор українсько-австрійської співпраці набув важливого загальноєвропейського виміру. Це позитивно впливає на формування європейської ідентичності українського суспільства. Взаємному культурному збагаченню сприяють мистецькі протекти та спільні культурницькі заходи. Особливо поглибилися ці процеси після Революції Гідності та початку російсько-української війни, що призвело до часткового заміщення російського європейським, зокрема австрійським, культурним продуктом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Фахові українські видання:

1. Сафар'янс Є. Україна та Австрійська Республіка: співробітництво в європейському інтеграційному процесі / *Український історичний збірник*. Вип. 18. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. С. 267–276.
2. Сафар'янс Є. Криза європейської системи безпеки 2014 р. та її вплив на українсько-австрійські відносини / *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 25. К.: Інститут історії України НАН України, 2016. С. 107–121.
3. Сафар'янс Є. Формування договірно-правових засад українсько-австрійських відносин / *Український історичний збірник*. Вип. 19. К.: Інститут історії України НАН України, 2017. С. 313–323.
4. Сафар'янс Є. Російський вплив на політику Австрії відносно Угоди про асоціацію між Україною та ЄС / *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 26. К.: Інститут історії України НАН України, 2017. С. 209–224.
5. Сафар'янс Є. Роль НБСЄ у процесі ядерного роззброєння України / *Український історичний збірник*. Вип. 20. К.: Інститут історії України НАН України, 2018. С. 210–221.

Міжнародні видання:

6. Safarians Y. Trade cooperation and Austrian investment activity in Ukraine / *Torun International Studies*. № 9. Torun, 2016. P. 43–55.
7. Сафар'янс Є. Україна на шляху від євразійської до європейської цивілізацій / *Дриновський збірник*. Том IX. Софія–Харків: 2016. С. 342–346.
8. Сафар'янс Є. Співпраця України та Австрійської Республіки в контексті глобалізації освіти, науки, культури / *Дриновський збірник*. Том XI. Софія–Харків: 2018. С. 431–439.

Публікації, що додатково відображають результати дисертаційного дослідження:

9. Сафар'янс Є. Трансформація австрійського нейтралітету в умовах змін європейської системи безпеки (1990-ті – поч. ХХІ ст.) / *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 24. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. С. 273–283.
10. Сафар'янс Є. Австрійський шлях до європейської інтеграції / *Європейські історичні студії*. № 1. К., 2015. С. 92–101.
11. Сафар'янс Є. Австрія у складі Європейського Союзу / *Європейські історичні студії*. № 2. К., 2015. С. 92–102.
12. Сафар'янс Є. Австрійський нейтралітет та його адаптація до європейської системи міжнародних відносин / *Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету»* (Київ, 23 квітня 2015 р.). Київ: 2015. С. 485–487.
13. Сафар'янс Є. Українсько-австрійське співробітництво в європейському інтеграційному процесі / *IV Міждисциплінарні гуманітарні читання: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 28 жовтня 2015 р.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – С. 90–93.
14. Сафар'янс Є. Співпраця Австрії та України в науково-освітній сфері / *Матеріали IX Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету»* (до 150-річчя від дня народження М.С. Грушевського, Київ, 23 квітня 2016 р.). Київ: 2016. С. 485–487.
15. Сафар'янс Є. Торгівельно-економічні відносини Австрії та України / *Міждисциплінарні гуманітарні студії*. № 3. К., 2017. С. 226–241.
16. Сафар'янс Є. Вплив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на характер українсько-австрійських відносин / *Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Дні науки історичного факультету»* (до 200-річчя від дня народження М.І.Костомарова, Київ, 11 травня 2017 р.). Київ: 2017. С. 485–487.
17. Сафар'янс Є. (Р)еволюція Гідності: визначення сутності події та її хронологічних меж / *Матеріали XVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: Історія»* (Київ, 15 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 256–260.

18. Сафар'янс Є. Поняття «майдан» в суспільній свідомості українців кін. ХХ – поч. ХХІ ст. / *Матеріали ХІІІ міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019 : Історія»* (Київ, 16-18 травня 2019р.). Київ, 2019. С.140–144.

АНОТАЦІЯ

Сафар'янс Є.В. Українсько-австрійська співпраця в умовах трансформації європейської системи міжнародних відносин (1992-2018). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Інститут історії України НАН України, Київ, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню українсько-австрійської співпраці в історичних умовах трансформації європейської системи міжнародних відносин та розвитку процесу європейської інтеграції в 1990-х та на початку ХХІ століття. У роботі на основі аналізу історіографії та джерельної бази зазначеної проблеми показано специфіку становлення австрійського нейтралітету та його адаптації до трансформації європейської системи міжнародних відносин, розглянуто питання еволюції зовнішньої політики Австрії як країни-члена Євросоюзу. Висвітлено зовнішню політику України та визначено її основні пріоритети у контексті українсько-австрійських відносин. Встановлено особливості українсько-австрійської взаємодії в сучасній європейській системі міжнародних відносин. Показано процес формування договірно-правових засад українсько-австрійської співпраці з урахуванням основних напрямів політичної співпраці України та Австрійської Республіки, тенденцій торговельно-економічного, науково-освітнього та культурного українсько-австрійського співробітництва.

Ключові слова: Австрія, європейська інтеграція, Європейський Союз, європейська система міжнародних відносин, співпраця, політика нейтралітету, НАТО, Росія, Україна, Центральна Європа.

АННОТАЦИЯ

Сафарьянс Е.В. Украинско-австрийское сотрудничество в условиях трансформации европейской системы международных отношений (1992-2018 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук (доктора философии) по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Институт истории Украины НАН Украины. Киев, 2019.

В диссертации исследованы украинско-австрийское сотрудничество в исторических условиях трансформации европейской системы международных отношений в 1990-х гг. и в начале ХХІ века. В научной работе на основе анализа историографии и источников показаны особенности развития австрийского нейтралитета и его адаптации к процессу трансформации европейской системы международных отношений. Показано, как

эволюционировала внешняя политика Австрии после вступления этой страны в Европейский Союз. Рассмотрены аспекты развития внешней политики Украины с учетом контекста украинско-австрийских отношений. Определены характерные особенности формирования договорно-правовых основ украинско-австрийского сотрудничества с учетом основных направлений политического взаимодействия двух государств, тенденций развития торгово-экономического, научно-образовательного и культурного украинско-австрийского сотрудничества.

Ключевые слова: Австрия, европейская интеграция, Европейский Союз, европейская система международных отношений, политика нейтралитета, НАТО, Россия, Украина, Центральная Европа.

SUMMARY

Safarians Y.V. Ukrainian-Austrian cooperation in the changing European political order (1992-2018). – Manuscript.

Dissertation for the acquisition of the scientific degree of Candidate of Historical Sciences (Doctor of Philosophy). Specialty 07.00.02 – World History. – Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2019.

On the basis of utilizing unpublished and published sources, the dissertation investigates peculiarities in the development of Ukrainian-Austrian relations in the current stage of the European system's transformation. It researches international relations from the end of the Cold War, from the monopolar to multipolar systems of international relations. It highlights how the perceptions of Ukrainian society and elites regarding the Austrian experience of neutrality policy don't necessarily correspond to the parameters of the existence of contemporary Ukrainian statehood in the face of the challenges of the Russian "hybrid war". It clarifies the interpretation of the specifics of Austria's foreign policy towards Ukraine after the accession of Austria to the European Union. Austria, on many issues of European politics, reorients itself toward the position of Germany, but does not neglect its own national interests.

A historical approach is taken to analyze the regularities of formation of the normative-legal base of Ukrainian-Austrian relations in all spheres of cooperation. It is noted that the legal principles of cooperation in the political and economic spheres require clarification and improvement. The dissertation provides analysis of tendencies in the evolution of trade-economic and investment cooperation between Ukraine and Austria, which are subject to corrections taking into account the functioning of the Free Trade Area of Ukraine with the EU. It highlights the specificity of the development of Ukrainian-Austrian scientific-technical and humanitarian cooperation, which has asymmetric characteristics and requires a systemic approach.

A description of Ukrainian-Austrian interactions with regard to the development of a modern European system of international relations is presented. The formation of the legal and contractual framework of Ukrainian-Austrian relations

took place in the early 1990's. Under the influence of the logic of developing relations between Ukraine and the Republic of Austria, these processes took into account the European integration aspirations of both states. This involved the formation of contractual and legal principles regarding the dynamics of trade and economic cooperation, the climate of bilateral political relations and the needs of intercultural relations. The further development of the legal and contractual framework of the Ukrainian-Austrian relations was conditioned by the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU.

The "Austrian People's Party" and the "Social Democratic Party of Austria", replaced one another as the head of government in the 1990s. The creation of the "grand coalition" in the 2000s resulted in an inter-party consensus regarding the importance of stable political relations with Ukraine. The Ukrainian direction of Austrian foreign policy after the accession of Austria in 1995 to the EU was supplemented by the Eastern European policy of the European Union. Today, the influence of Austria on the formation and implementation of EU policy towards Ukraine remains significant.

Therefore, systematic development of cooperation with Austria remains a priority in the implementation of the European integration strategy of Ukraine. Ukraine has a negative balance regarding trade relations with Austria. The commodity structure of Ukraine's exports to Austria is predominantly raw materials. In the political sphere, Austria strongly supports the restoration of the territorial integrity of Ukraine and adheres to the regime of sanctions against Russia. Cooperation between the two countries is intensifying in the cultural and humanitarian spheres, with the volume of bilateral trade between Ukraine and Austria recently increasing.

However, more must be done to ensure that Ukrainian-Austrian relations are fully aligned with the dynamic changes occurring in Europe and throughout the world. In particular, the "road map" deserves to be elaborated upon for the development of all directions of Ukrainian-Austrian cooperation in both the short and medium term.

Key words: Austria, European integration, European Union, European system of international relations, cooperation, neutrality policy, NATO, Russia, Ukraine, Central Europe.